

Левковський Володимир Федорович – заступник Керівника Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, кандидат військових наук,

Усенко Олена Володимирівна – старший науковий співробітник Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України,

Азаров Максим Юрійович – науковий співробітник Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

Вбивства на замовлення як прояв організованої злочинності

У статті проаналізовано особливості кримінологічної, криміналістичної та кримінально-правової характеристики вбивств на замовлення в аспекті боротьби з організованою злочинністю.

За умов складної соціально-економічної та політичної, ситуації що склалась сьогодні в Україні з особливою гостротою постає проблема забезпечення особистої безпеки громадян від злочинних посягань.

Відповідно до статті 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю в державі визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Стаття 23 Основного Закону України покладає на державу обов'язок захищати життя людини.

Разом з тим у сучасних умовах розбудови демократичної, правової держави та розвитку ринкових відносин в Україні, не дивлячись на стійку тенденцію до зниження насильницьких злочинів проти особи, у тому числі й навмисних вбивств, зростає рівень вбивств, вчинених на замовлення. Переважна більшість цих злочинів залишається не розкритими.

Аналіз статистичних даних та матеріалів практики правоохоронних органів, до компетенції яких входить виявлення й розслідування злочинів цієї категорії, свідчить, що загальна кількість навмисних вбивств та замахів на життя людини у 2002 році становила 4296 злочинів, з них вбивств, вчинених на замовлення – 13; відповідно у 2003 р. – 4041/15; у 2004 р. – 3788/16; у 2005 р. – 3315/16; у 2006 р. – 3220/25; за 6 міс. 2007 р. – 1440/7. Найвищий показник вбивств на замовлення становив у 2005–2006 роках. Найбільша кількість вбивств на замовлення була вчинена у Запорізькій області та м. Запоріжжі, де лише за вісім місяців 2006 року було вчинено вісім резонансних злочинів даної категорії.

Більшість вбивств на замовлення пов'язана з криміналізацією економіки України, незаконним перерозподілом власності. Так, наприклад, 28 квітня 2006 року було вбито депутата Запорізької міської ради і генерального директора ТОВ “Олександр” В. Разгуляєва, 8 червня – директора Ніженського “Комунального

ринку” Г. Потильчака, 25 жовтня – генерального директора ОАО “Запорізький механічний завод” О. Шияна, 29 жовтня – депутата і засновника ОАО “Дебальцевського заводу металургійного машинобудування” Г. Бистрякова, 14 листопада – директора Складзеркального заводу Б. Дацка.

Найбільшу соціальну небезпеку становлять умисні вбивства, вчинені на замовлення на ґрунті протистоянь між організованими злочинними угрупованнями, які вчинюються особливо небезпечним способом з використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв переважно у людних місцях. Так, наприклад, 26 жовтня 2006 року у м. Львові вибухнув автомобіль, що належав директору оптового ринку “Шувар” Р. Федішину. Внаслідок вибуху він одержав лише легке тілесне ушкодження, проте загинула 14-річна школярка, яка проходила поруч.

Такі злочини призводять до загальнонаціонального резонансу в суспільстві, викликають недовіру громадян в спроможність держави захистити їхнє життя та здоров’я, підривають авторитет влади.

Зростання кількості вбивств, вчинених на замовлення, викликає занепокоєння у Президента України, який у листі від 23 березня 2007 року до Прем’єр-міністра України з приводу діяльності Міністерства внутрішніх справ, зазначив, що: “Засоби масової інформації все частіше розповідають про черговий кривавий злочин як про звичну ознаку наших днів. Убивства знову стають буденними. Це ганьба для країни, яка проголосила курс на інтеграцію в благополучну Європу” [1].

В юридичній літературі дослідженню проблемних питань, пов’язаних з вбивствами, що вчинюються на замовлення, присвячені роботи: В.П. Бахіна, А.І. Бородуліна, В.І. Боярова, В.Ф. Глазиріна, В.О. Коновалової, Р.В. Локка, М.О. Селіванова, І.В. Сервецького, Б.Ф. Тимошенко, В.Ю. Шепітько, А.О. Шульги та інших правників.

Політичні, економічні соціальні та процеси, що відбуваються сьогодні у державі, значною мірою впливають на збільшення кількості вбивств на замовлення.

Політичними причинами вбивств на замовлення є, перш за все, боротьба за лідерство окремих політичних груп, пов’язана з перерозподілом влади. До таких убивств можна віднести усунення суперників перед виборами, вбивства помічників політичних супротивників. Разом з тим, необхідно відзначити, що убивства винятково з політичних мотивів одиничні. За попередніми даними, виходячи з аналізу матеріалів кримінальних та оперативно-розшукових справ щодо вбивств та замахів на життя депутатів різних рівнів, можна зробити висновок, що злочини цієї категорії, як правило, безпосередньо не пов’язані з депутатською діяльністю, а мають економічні інтереси. Слід зазначити, що по жодній з кримінальних справ за фактами убивств на замовлення чи замахів на вбивство не було доведено політичного мотиву вчинення злочину. В усіх випадках вбивств депутатів та інших посадових осіб мали місце конкретні корисливі мотиви.

В умовах економічної кризи, її негативного впливу на виробничо-господарську діяльність країни значно зросла незахищеність об’єктів державної власності від злочинних посягань.

Економічні причини вбивств, вчинених на замовлення, полягають у дестабілізації і криміналізації економіки, у тому числі, сфери фінансової та підприємницької діяльності, що регулює економічну діяльність, відсутності корпоративної культури вітчизняного бізнесу, що породжує “корпоративні війни”, – так звані агресивні поглиблення з поширенням нових схем перерозподілу власності та протиправного заволодіння чужим майном, встановлення контролю над суб’єктами господарювання з використанням незаконних методів, які часом набувають таких крайніх форм як силове захоплення підприємств, особисті погрози акціонерам і менеджерам тощо, і в результаті призводить до вирішення проблем шляхом вчинення вбивств на замовлення. Так, наприклад, 16 грудня 2006 року у м.

Дніпропетровську було вбито одного з директорів найбільшого в Україні ринку “Озерка” В. Воробйова, а в ніч з 17 на 18 березня 2007 року на Обухівській трасі неподалік від м. Києва в автомобілі розстріляно трьох чоловіків, як з’ясувалося пізніше – бізнес-партнерів В. Воробйова та М. Курочкіна. 27 березня 2007 року у внутрішньому дворі Святошинського районного суду м. Києва було вбито російського бізнесмена М. Курочкіна.

До соціальних причин, що впливають на зростання замовних вбивств можна віднести зростаючу нерівність у суспільстві; зубожіння окремих верств населення та незаконне збагачення за рахунок інших; корумпованість державних владних органів, у тому числі правоохоронних та судових.

Посилення масштабів і ступеня соціальної конфліктності в суспільстві у зв’язку з безпрецедентним ростом соціально-економічно диференціації населення, матеріального рівня громадян стало однією з детермінантів насильницької злочинності, насамперед вбивств, вчинених на замовлення, в Україні.

Однією з характерних ознак вбивств, що вчинюються на замовлення, є використання вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Причиною цього є відсутність централізованого контролю за виготовленням, придбанням, транспортуванням та збереженням зброї на території України, велика кількість якої надходить з численних “гарячих точок”. Недостатньо ефективною є робота, направлена на виявлення джерел надходження зброї та її нейтралізації, а також попередження злочинів, пов’язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї [2, с. 11-15].

Криміналістична характеристика вбивств на замовлення має свої особливості, обумовлені характером злочину, його механізмом, особистими властивостями жертви, суб’єктів злочину (організатора, посередника, виконавця), а також обстановкою вчинення злочину.

Питання криміналістичної характеристики вбивств вчинених на замовлення привертає увагу багатьох вчених і практиків. Так В. Бояров та Л. Лебедюк поділяють злочини цієї категорії на чотири групи:

– перша група – вбивства, вчинені переважно на побутовому ґрунті (в сім’ї у зв’язку з аморальним способом життя одного з подружжя, майновими відносинами тощо). Замовником здебільшого є хтось з членів сім’ї. Виконавець, як правило, раніше судимий, із близького оточення замовника: сусід, колега по роботі, коханець та ін. (ці обставини практично виключають потребу в посереднику). Вчинюється вбивство в будинку (квартирі) потерпілого, переважно з використанням холодної зброї (сокира, ніж) або шляхом удушення (інколи з подальшим приховуванням трупа). Досить часто простежується зв’язок “потерпілий – виконавець” (що не є характерним для груп вбивств зазначеної категорії).

– друга група – вбивства, вчинені на ґрунті комерційних відносин, або у сфері комерційної діяльності. Для цих вбивств характерна наявність одного або кількох посередників. Найчастіше вони вчинюються з використанням вогнепальної зброї (пістолет) у під’їздах або біля будинку за місцем проживання жертви (за умов, що потерпілий не має охорони або вона не чисельна). Розробкою плану вбивства, придбанням зброї та ін., займається безпосередньо виконавець (його роль характеризується досить високою самостійністю). У даному випадку, як правило, не простежується зв’язок між потерпілим і виконавцем.

– третя група – вбивства, вчинені у сфері злочинної діяльності організованих злочинних угруповань. Вони характеризуються ускладненою схемою вчинення: здебільшого кілька виконавців, детально відпрацьований план замаху, залучення значних технічних можливостей і засобів (кілька автомобілів або інших транспортних засобів, автоматична вогнепальна зброя і вибухові пристрої,

забезпечення алібі виконавцям тощо). Порівняно з попередньою групою самостійність виконавців є значно нижчою.

– четверта група – вбивства, скоєні з політичних мотивів (пов'язані з боротьбою за політичну владу тощо) і на ґрунті професійної діяльності (вбивства працівників суду і правоохоронних органів, журналістів, учасників кримінального судочинства). Спосіб вчинення – в основному такий самий, як і при вбивствах, віднесених до другої групи [3].

У переважній більшості кримінальних справ даної категорії фігурують три учасники: замовник, виконавець, жертва, іноді – посередник.

Вивчення матеріалів практики показало, що замовниками вбивств у кожному четвертому випадку є представники комерційних структур, корумповані посадові особи, лідери злочинних угруповань, раніше судимі особи, у кожному третьому – знайомі та боржники потерпілого, ще чверть замовників складають близькі родичі або хтось із членів сім'ї. Лише у 8 % випадків приводом для вчинення вбивств на замовлення були політичні погляди замовника.

Найбільш небезпечним співучасником даного виду злочину є замовник вбивства або наймач, саме в його інтересах вчинюється злочин, і саме він втягує у злочинну діяльність інших осіб [4].

Розрізняють дві основні групи виконавців замовних вбивств:

1. Безробітні, та особи, які мають борги.
2. Професіонали, серед них виокремлюють чотири категорії:
 - а) легіонери (особи віком до 25–30 років, які пройшли службу в армії, МВС, брали участь у бойових діях у “гарячих точках”);
 - б) відставники (особи віком 35–40-років, переважно з добре підготовлених колишніх офіцерів або прапорщиків, які після звільнення з військової служби працюють в охоронних фірмах, приватних службах безпеки; самі планують і відпрацьовують деталі вчинення майбутніх вбивств);
 - в) елітні підрозділи (як правило, такі особи працюють у службах безпеки великих фінансово-промислових концернів, активно задіяні у кримінальному бізнесі та мають значні фінансові можливості; у минулому – офіцери-десантники, офіцери спецпідрозділів МВС, СБУ, ГРУ);
 - г) одинаки (особи, які підтримують зв'язок із посередником, не входять ні до яких структур, а вбивства є їхньою професією) [3].

Жертвами вбивств на замовлення найчастіше стають керівники підприємств різних форм власності, банкіри, ділки тіншової економіки, представники засобів масової інформації, лідери та члени організованих злочинних угруповань, рідні, близькі тощо.

Вивчення віктимологічної поведінки потерпілих свідчить, що найчастіше замовник вбивства і його жертва тісно пов'язані між собою стосунками по спільному бізнесу, у виробничій діяльності або мають особисті стосунки. Важливу роль відіграє фактор провокуючої поведінки жертви, а саме провокаційні дії з боку потерпілого, такі як погроза, знущання, шантаж, вимагання насильницькими діями матеріальних та інших благ, з одного боку, та відверта демонстрація надприбутків, довіра малознайомим особам, нерозбірливі зв'язки і статеві стосунки, з іншого, найчастіше є факторами, що обумовлюють мотив злочинця (замовника).

Високий рівень латентності умисних злочинів, що вчинюються проти життя і здоров'я громадян, значною мірою впливає на результативність виявлення та розкриття вбивств, вчинених на замовлення.

Аналізуючи матеріали практики та статистичні дані за 2006 рік, можна дійти висновку, що автомобіль є найбільш зручним місцем вчинення вбивств на замовлення. Так, в автомобілі, було вчинено майже 40 % зазначених злочинів. Це обумовлено тим, що потерпілий максимально обмежений у можливості уникнення

нападу. 30 % вбивств на замовлення вчинено поблизу будинків потерпілих (у під'їздах, на подвір'ях будинків, на підході до будинків тощо), 14 % склали вбивства на вулицях, автодорогах, в громадських місцях; 2 % – безпосередньо в помешканні потерпілих.

Переважає більшість вбивств на замовлення, вчинюється в обласних центрах, третина – за межами населених пунктів і лише кожне п'яте у сільській місцевості.

Вибір способу вчинення злочину залежить від особистих якостей злочинця, його психологічної готовності до вчинення злочину, фізичних і матеріальних можливостей, ситуативних чинників та ін.

Діяльність по підготовці до вчинення вбивства на замовлення можна поділити на три етапи:

1. Виникнення в організатора наміру і пошук ним посередника або безпосередньо виконавця вбивства. Інколи організатор відразу звертається до конкретної особи з пропозицією вчинити вбивство, але спочатку перевіряє, чи може ця особа вчинити такий злочин. У залежності від обраної злочинної схеми (організатор-виконавець, організатор-посередник-виконавець) йде обмін інформацією, обговорюються умови.

Для вбивств, що вчинюються на замовлення, цей етап є обов'язковим, і може тривати достатньо довго та обчислюватися тижнями, місяцями і навіть роками.

2. Відбувається розробка сценарію злочину. Цей етап, також може тривати досить довго. Вивчається спосіб життя майбутньої жертви, розпорядок дня, звички, захоплення, з'ясовуються умови та форми охорони, якщо така є. Злочинці виїжджають на місце передбачуваного вбивства, з'ясовують можливості застосування того чи іншого виду зброї, підшуковують шляхи відходу. Аналіз цієї інформації дозволяє їм вибрати найбільш сприятливе місце і час для вчинення злочину, а також спосіб його вчинення. На цьому ж етапі злочинці розглядають варіанти виманювання жертви з житла або заманювання її в конкретне місце.

3. Підготовка до вчинення конкретних, активних дій, направлених на виманювання жертви з квартири або її заманювання в конкретне місце, доведення жертви до безпорадного стану (алкогольне або наркотичне сп'яніння), організація засади або переслідування. Ці дії, залежно від плану вчинення злочину і розподілу ролей, можуть здійснюватися організатором, посередником або виконавцем. Слід зазначити, що даний етап не є обов'язковим, він взагалі може бути відсутнім. Вивчення кримінальних справ свідчить, що засада організовується у 75 % випадків убивств на замовлення. Засади організовуються як за місцем проживання та роботи жертви, так і у місцях, де жертва проводить дозвілля.

Під час вчинення вбивств на замовлення злочинці застосовують різні знаряддя, які, в свою чергу, можна розділити на чотири групи.

Перша група – вбивства, вчинені з використанням вогнепальної зброї (55 % випадків).

Друга група – вбивства, вчинені з використанням вибухових пристроїв (8 % від загальної кількості злочинів). Використовується мінування автомобілів, дверей квартир жертви. Близько 80 % злочинів, вчинених з використанням вибухових пристроїв залишаються не розкритими.

Третя група – вбивства, вчинені з використанням холодної зброї: ножів та інших предметів, що мають господарсько-побутове призначення. Злочини, вчинені таким способом, (складають 30 %).

Четверта група – вбивства, вчинені шляхом нанесення жертві ударів ногами і руками або будь-яким іншим предметами по життєво важливих органах, а також асфіксії дихальних шляхів (3 %). Вказані дії, як правило, поєднуються з іншими способами. Наприклад, спочатку жертві завдаються удари ногами і руками, а потім її добивають ножом, будь-якими предметом або душать [5, с. 37-42].

Отже на нашу думку, можна зробити наступні висновки:

– попередження злочинів, що вчинюються на замовлення, насамперед вбивств, включає в себе комплекс взаємопов'язаних організаційних та правових заходів, що проводяться державними та правоохоронними органами з метою попередження та усунення причин і умов, що їх породжують, і є складовою попереджувальної політики держави;

– ефективна боротьба, що забезпечується шляхом підвищення рівня розкриття, розслідування та попередження вбивств, вчинених на замовлення, а також проведення комплексу зазначених заходів, дозволяє контролювати кількісні та деякі якісні показники цих злочинів;

– організаційні заходи по боротьбі з вбивствами на замовлення повинні бути спрямовані, перш за все, на виявлення та ліквідацію організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на вбивствах, що вчинюються на замовлення, або вчиненні аналогічних злочинів, як одного з напрямів злочинної діяльності, а також на виявлення та вилучення кримінального капіталу, заради якого найчастіше вчинюються вбивства на замовлення, і з кошт якого оплачуються послуги злочинців. У цьому напрямі необхідно забезпечити дієву координацію і взаємодію правоохоронних органів, що займаються розкриттям, розслідуванням та попередженням вбивств на замовлення.

– правові заходи боротьби з вбивствами, що вчинюються на замовлення, повинні бути спрямовані на удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства його ефективне застосування.

Список використаних джерел

1. *Офіційне* Інтернет-представництво Президента України <<http://www.prezident.gov.ua/news/data/14465.html>>.

2. *Костенко М.В.* Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика: Монографія // За ред. проф. Коновалової В.О. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 160 с.

3. *Бояров В., Лебедюк Л.* Методика розслідування вбивств на замовлення // Вісник прокуратури. – 2005. – № 5. – С. 88-92.

4. *Горбачевський В.* Особливості кримінологічної характеристики вбивств на замовлення // Право України. – 1999. – № 5. – С. 58-61.

5. *Сайнчин О.С.* Особливості початкового етапу розкриття вбивств, виконаних на замовлення: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 160 с.

The authors analyse the criminological, criminalistic and criminal legal characters of pre-paid murders in aspect of combating organized crime.

© В.Ф. Левковський, М.Ю. Азаров, О.В. Усенко, 2007